

Инж. Вељко МИЉАНОВИЋ

Нека запажања из рада на меринизацији оваца у Црној Гори

Сточарство је главна грана пољопривредне производње у Црној Гори. Унутар овога највиша бројна заступљеност од свих врста домаћих животиња бесумње припада овчарству. Ову бројну заступљеност оваца код нас условили су пространи планински пашњаци који се једино могу користити испашом оваца. Овце су за нашег сточара главни извор прихода, те питање њиховог оплемењивања треба да буде у центру пажње свих наших сточарских стручњака.

Наше овчарство у расном погледу припада домаћој праменки, која се одликује скромним производним својствима, одличним здрављем, добром отпорношћу и приличном скромношћу у погледу смјештаја и исхране. Другим ријечима, она је творевина прилика под којима живи.

У погледу производности одликује се комбинованим својствима, тј. производњом меса, млијека и вуне. Производност њена у поређењу са специјализованим расама оваца је врло мала, али би су уз услове побољшане исхране, смјештаја и оплемењивања културнијим расама, могла у приличној мјери повећати.

Како се данашња наша привреда налази у условима пуног развоја а у оквиру ове пољопривреди се посвећује велика пажња то се с правом тражи и продуктивније овчарство нарочито у погледу производње квалитета вуне, за коју се ангажује данас близу 2,5 милијарде динара од средстава намијењених увозу.

Неке републике, а нарочито Македонија пришле су масовном оплемењавању домаће праменке путем меринизације. Овим се жели постићи у првом реду побољшање количине и квалитета вуне.

При оваквој одлуци мора се бити начисто што се жели постићи меринизацијом тј. шта измијенити, а шта задржати код планираних крижанаца.

С обзиром да је главни циљ меринизације побољшање квалитета вуне на сортименат АБ и Б, који може да послужи као одлична сировина нашој текстилној индустрији, треба настојати да се путем мелиоративног укрштања (само до одређене границе) постигне овај резултат.

Поред побољшања квалитета вуне, меринизацијом се повећава и тежина руна. Мелези Ф¹ генерације удвоструче тежину руна, (наравно уколико су одгојени под бољим условима) дају 50% више вуне гајени под истим условима.

Сматра се по теорији неких научника да се меринизацијом знатно смањује млечност оваца што би неповољно дјеловало на наше одгајиваче. Ово тим прије што се наша домаћа овца музе и од њеног млијека прерадом добијају квалитетни млечни производи (сир, кајмак и др) и што овца за нашег планинског сточара претставља извор масноће, јер говедарство у оваквим рејонима који се могу сматрати типично овчарски, није довољно развијено. Из овог произилази да приликом меринизације морамо итекако водити рачуна о овој производној особини овце.

Према неким подацима, који се могу сматрати као оријентациони, и према изјавама неких практичара у Македонији, код кржаница Ф¹ генерације није било скоро никакве разлике код млечности у односу на нашу домаћу овцу. Ово је врло важан момент што у овом мележењу није било неког изразитијег негативног утицаја на млечност.

Наша домаћа овца се одликује изванредном отпорношћу. Те ову особину треба задржати код мерино крижанаца. Ово је важно истаћи јер ће поправка услова и прилика под којима живи наша домаћа овца ићи спорије и што ће отпорност мерино крижанаца бити нешто мања него код домаће овце, те треба овдје наћи неку средину.

У погледу меринизације ми у нашим условима немамо скоро никаквог искуства. Све до прошле године сав рад на меринизацији састојао се из непотпуних огледа, са недовољно вођеном евиденцијом из које се нијесу могли донијети никакви закључци. Тек прошле јесени Секција за сточарство Пољопривредне коморе НРЦГ стала је на становиште да се у овој години за почетак обухвати меринизацијом 3—4000 грла оваца.

Приликом избора расе којом треба оплемењивати поједина наша овчарска подручја нијесмо се могли базирати на домаћим огледима које је у том правцу вршио Завод за сточарство, јер није имао неких сигурнијих података о постојаности добијених крижаница од неколико мерино раса.

У избору расе ослонили смо се у првом реду на наше теренске и климатске прилике као и могућности обезбеђења крмне базе, бирајући оне културне расе оваца чије су завичајне прилике најближе, односно најсличније нашим. За јужни рејон наше Републике гдје се углавном држи, зетска жуја и гдје су могућности

исхране оскудније, за почетак смо одредили као оплемењиваче мерино д' Арла. Ова овца оодгвара за терене са оскуднијом храном, гдје је по неким ауторима показала добре резултате. У сјеверном дијелу Републике као оплемењивач послужиће нам Виртембершка овца (односно француски мерино del'est). Терени на којима је ова овца узета као оплемењивач карактеришу се са нешто бољим исхранбеним али не и смјештајним приликама.

У 1957 години меринизирали смо око 4000 оваца претежно са социјалистичког сектора. Ако се узме да данашње бројно стање оваца у Црној Гори износи око 600.000 грла свих категорија, онда се меринизација 4000 оваца у односу на њихов укупан број не може назвати никаквом већом акцијом. Ово је само скроман оглед, који треба да нам убудуће послужи као база за масовнију меринизацију. Он треба да нам укаже на грешке и недостатке, које треба отклонити у идућој и наредним годинама. Приликом избора газдинстава на чијим запатима смо спровели меринизацију, руководили смо се у првом реду исхранбеним и смјештајним приликама, а тек онда расним саставом стада.

Од свих газдинстава која су се јављала среским комисијама ради меринизације својих оваца дошли су у обзир само она код којих су пољопривредни стручњаци нашли тражене услове, тј. добре смјештајне и исхранбене услове. Може се констатовати да су се углавном јављала социјалистичка газдинства, док приватни произвођачи овој мјери унапређења овчарства прилазили су са резервом и извјесном бојажљивошћу од неуспјеха. Ово је донекле тачно, јер наш произвођач мјере за унапређење пољопривреде прима тек онда кад се увјери позитивним резултатима у њихову предност. Нажалост овог неповјерења у добар исход и користи од меринизације било је и код неких руководилаца на социјалистичким газдинствима, тако да су прије слања свега стада на пункт за осјеменавање пуштали домаће овнове да оплоде један дио оваца како се неби читав запат „упропастио“. У оваквој ситуацији пољопривредни и ветеринарски стручњаци дужни су да акцију меринизације оваца и њену организацију спроводе тако да им се не поткраду сличне грешке које би могле упропастити читаву акцију, чиме се код произвођача ствара неповјерење и сумња. То значи да са меринизацијом треба наступити плански и организовано, тако да она себи полако крчи пут до наших сточара и ствара потребно повјерење код њих.

Обзиром на важност ове мјере у сточарству потребно би било размотрити извјесне пропусте у погледу овогодишње меринизације као и дати неке предлоге за будући рад на оплемењавању оваца.

Организација курса за вјештачко осјеменавање оваца није успјела у потпуности. Овај неуспјех не би се могао односити на слаб наставни програм, нити пак на неинтересовање слушаоца курса, већ на слаб одзив одређених лица, тако да два ветеринара из Титограда нијесу уопште присуствовала курсу иако се

курс одржавао у мјесту, док су ветеринари из Пљеваља умјесто себе послали ветеринарске техничаре.

Избор мјеста за пунктове можда није био најбољи јер је било случајева да је на пункту био мали број оваца, тако да су трошкови осјемењивања били велики (пр. Тузи, Љешкопоље, Колацин и Веруша). На овим пунктовима било је у просјеку 153 овце, што је свакако мало, ако се већ иде за тим да коришћење овнова буде рационално, а трошкови меринизације по осјемењеној овци што мањи.

Неке среске комисије које су биле руководећи орган на својој територији нијесу у потпуности извршиле своје задатке. У неким комисијама практично су радили по један или два члана, док су остали сматрали да је то само њихово задужење. Било је случајева да се први састанак комисије требао одржати у одређеном року како би се одредили пунктови и то у типично овчарским рејонима, међутим они су се одлагали и чекало се ако отсуствује макар и један члан комисије, тако да је рад на таквим (пр. Бијело Поље) теренима био у закашњењу а извјесна овчарска подручја необухваћена акцијом. Неке комисије сматрале су довољним да се одреди број оваца, додјеле планирани расплодњаци, задуже лица за вјештачко осјемењавање и да је тиме организација посла завршена. Међутим, оно што је најважније за будући рад код меринизације оваца је обиљежавање грла и вођење потребне евиденције коју су неки пунктови потпуно занемарили (пр. Титоград).

Приликом избора оваца за меринизацију мишљења смо да се није водило довољно рачуна како о расности, тако и у старости. Било је случајева да се налази на пункту већи проценат црних оваца, које у овом случају не би требале доћи у обзир сем куриозитета ради, највише пар комада. Такође је било случајева да су одабирана стара и вуном недовољно обрасла грла.

Квалитет овнова није био најбољи. Овнови виртенбершке расе, односно *del'est*, који су били планирани за сјеверни рејон Републике нијесу били полно зрели с обзиром да су били врло млади тако да се нијесу сви могли користити за приплод, а и они коју су припуштани, нијесу коришћени са нормалним бројем скокова. Нормално развијене овнове поменуте расе нијесмо могли набавити нигдје у земљи, а набавка из иностранства (Њемачка) била је забрањена с обзиром на појаву заразне шепавости и слинавке. У оваквој ситуацији због недостатака овнова принуђени смо били да на неким пунктовима користимо Ф₂ крижанце Виртембершка x домаћа, па чак и мерино прекоса на неким запатима, иако овај није предвиђен код нас.

Може се констатовати да у читавој акцији меринизације Завод за сточарство у Иванграду није пружио никакву помоћ и поред тога што му је ово један од важнијих задатака с обзиром да је једина установа те врсте у Републици, која се бави проблемима унапређења сточарства. Овдје има и објективних разлога, јер

Завод нема довољно стручног кадра, те би га убудуће требало оспособити, како би узео пуног учешћа у овако значајним акцијама.

Приликом формирања пунктова постајале су објективне тешкоће у погледу избора просторија. Махом су на пунктовима коришћене шталске просторије у којима се на брзину и са доста оскудним средствима правила нека провизорна собица гдје је смјештена опрема, разне хемикалије, узимана и конзервирана сперма од овнова и гдје се вршило осјемењавање оваца. Оне су већином биле хладне, влажне, мрачне и неподесне за рад. Смјештај пољопривредних и ветеринарских стручњака на пункту за вријеме акције био је прилично слаб, тако да су радили под врло тешким условима. Ако овоме додамо и то да су слабо награђивани, (јер није било никаквог премирења) онда би у наредној години требало настојати да се ови недостаци отклоне.

Што се тиче саме опреме на пунктовима, она је за ову акцију била довољна. Но с обзиром да се намјерава наредне године број меринизираних оваца повећати, а самим тим и број пунктова, то би исту требало раније обезбиједити, како се не би набављала у задњем моменту што је био случај ове године.

Из свега досада изложеног види се да је ове године било низ пропуста и недостатака како објективне, тако и субјективне природе. Стога би, по нашем мишљењу, требало предузети извјесне мјере које би омогућиле правилан рад на пунктовима, те самим тим обезбиједиле и успјех меринизације у идућој години.

Да би се будуће акције меринизације оваца неометано одвијале, мишљења смо да треба ангажовати све снаге и потребна средства како би успјели реализовати постављени план.

У томе циљу потребно би било предузети сљедеће:

Руковођење меринизацијом треба омогућити из једног центра, који би имао за задатак да оперативно руководи акцијом и да за исту ангажује научну службу у сточарству која ће пратити резултате рада, испитивати отпорност крижанаца, утицај појединог родитеља у наслеђивању нарочито у вези отпорности, мљечности, квалитета и квантитета вуне. Ово је потребно да не би поједине општине набављале расплодњаке саме не базирајући се на реонизацију.

У циљу очувања опреме на пунктовима, среске комисије за меринизацију требало би да комисиским путем приме исту и смјесте је код подручне им ветеринарске или пољопривредне станице. Станица ће опрему чувати до идуће године.

У циљу уједначења исхране, бољег смјештаја и контроле здравља мерино овнова, потребно је исте што прије повући са пунктова и смјестити их на једном мјесту. Мишљења смо да овнове треба прикупити код Станице за говедарство у Никшићу. За покриће трошкова држања овнова дотираће се Станици сред-

става из републичког фонда за унапређење пољопривреде. При-спјеле овнове са пунктова треба комисијски прегледати и записнички констатовати њихово здравствено стање и приплодну кондицију.

С обзиром на тешку ситуацију у набавци мериноса потребно би било набавити извјестан број мерино оваца које би требало да послуже као материјал за репродукцију. Ово је потребно из два разлога: што би обезбиједили себе потребним бројем расплодњака и што су трошкови држања мањи од куповне цијене мерино овнова.

Да би избјегли оплодњу оваца домаћим овновима на подручјима која су одређена за меринизацију требало би извести лиценцирање овнова, те оставити само најнужнији број расплодњака, који би послужили као пробачи. У вези овога требало би донијети посебан пропис у републичким оквирима, аналогно прописима за бикове и пастуве. Ово тим прије ако се на неким типично овчарским подручјима која имају обезбијеђену крмну базу и добар смјештај мисли прићи масовној меринизацији.

Ради боље прегледности и долажења до тачнијих резултата потребно је водити сталну евиденцију из које би се виделе све карактеристике о добијеним крижанцима. Без ње се не да замислити никаква меринизација нити пак може предузети и једна мјера у зоотехници. Ову евиденцију требало би да организује Завод за сточарство и све добијене податке да обрађује па на основу њих да доноси закључке и даје предлоге за даљи рад на меринизацији.

Добијање квалитетних крижанаца условљено је већим дијелом са примјерном исхраном. Стога би за добијену јагњад од меринизираних оваца требало обезбиједити најквалитетније пашњаке, нарочито послјије одлучивања на којима ће се ова правилно развијати и расти.

Питање награђивања особља које ради на меринизацији оваца такође је важно, јер је пракса у овој години показала да су учесници обећане награде изгубили захваљујући томе што су средски фондови за унапређење пољопривреде који су били дужни ово исплатити упућивали ове републичком фонду са мотивацијом да немају средстава. Републички фонд није имао средстава за то предвиђених, те су награде за њихов труд по тешким условима у многим срезовима пропале. Стога би ово питање требало ријешити и не дозволити да се оваква пракса понавља и даље.

Сматрамо да у даљем раду на меринизацији код нас неће бити озбиљнијих тешкоћа ако се узму у обзир наведене околности и ријешити питање цијене вуне добијене од мерино крижанаца која треба да буде стимулативна за произвођаче, јер ће од тога у прво-ме реду зависити даљи успјех ове важне акције.